

cu, da so prav njega napotili cerkveno organizat iberski zahod, kratko opozoril v reviji *Historia* 26 (1977).

K problemu, da se oznaka *Pannoniae* v literaturi najkasnejše antike porablja pluralno, je zavzel stališče L. Várady, *Das letzte Jahrhundert Pannoniens* (1969) 287. Šele pozneje sem opazil analogijo za *nutus divinus*, izraz,

ki ga je porabil Mirtin na epitafu zase, in sicer na počastilnem in gradbenem napisu na slavoloku numidijskega mesta *Theveste* ok. leta 540 (*CIL* VIII 1863 = *ILS* 831), ker je izraz izrecno vezan na Justinijana in Teodoro. V analognem 'političnem' smislu smo ga skušali interpretirati tudi zgoraj; napis na slavoloku daje moji razlagi potrdilo.

SLOVENSKI ŠTUDENTI NA DUNAJSKI UNIVERZI V 16. STOLETJU

JANEZ JANŽEKOVIC

Leta 1975 je že izšel v Kroniki članek o slovenskih študentih na dunajski univerzi.¹ To je bil povzetek študentskega spisa Antona Ožingerja, v katerem je pod naslovom »Študenti iz slovenskih dežel na dunajski univerzi v poznem srednjem veku (1365 do 1518)« sporočil zanimive podatke o številčnosti Slovencev, oziroma študentov iz slovenskih dežel na dunajski univerzi v srednjem veku, o njihovi deželni, socialni in drugi pripadnosti, hkrati pa še vrsto drugih podatkov, ki so mu jih razkrile matrike, temeljni vir za študij univerzitetne zgodovine, zlasti podatkov o organizaciji srednjeveškega univerzitetnega študija in tedanjega študentskega oziroma akademskega življenja sploh; po drugi strani pa tudi vrsto podatkov v kulturnem stanju slovenskih dežel v tistem času, o odzivu Slovencev na visoke šole ter o usodi in vlogi nekaterih iz naše narodne zgodovine sicer že dobro znanih akademikov, cerkvenih in svetnih služabnikov, vodilnih ljudi tedanjega cerkvenega, političnega, kulturnega in gospodarskega življenja na Slovenskem.²

Tu bomo nadaljevali omenjeno Ožingerjevo razpravo z analizo dunajskih univerzitetnih matrik³ za 16. stol., oziroma za obdobje od 1518 do 1609, to je za zelo zanimivo obdobje evropske in slovenske zgodovine, ki ga označujejo navadno s pojmom reformacija in protireformacija. Spregovorili bomo o krajevnem in deželnem izvoru tedanjih slovenskih študentov na Dunaju, o njihovi številčnosti, socialni in razredni strukturi, o premoženjskem statusu tistih, ki so se vpisovali, o študiju in akademskih stopnjah, ki so jih le-ti dosegli, o poklicni strukturi študentov med končanim študijem in po njem, kolikor je za to nespornih in dovolj zanesljivih podatkov, ter končno o nekaterih posameznikih, ki so se posebej uveljavili in odlikovali v tedanjem družbenopolitičnem, cerkvenem, kulturnem in znanstvenem življenju doma v slovenskih deželah ali pa v širšem avstrijskem in evropskem prostoru. Pri svojem delu⁴ sem se posluževal ponovnega vira matrik dunajske univerze (III. in IV. zvezek), ki so izšle pri Inštitutu za razvoj avstrijske zgodovine v letih 1959 in 1961.⁵

Matrike so zelo bogat vir za zgodovino univerze. Prinašajo popis rektorjev, dekanov, profesorjev in študentov, v njih je prenekateri podatek splošnega in posebnega značaja, ki kaže na idejne in politične tokove določenega časa, na vojne, verske razprtije, mutacije vladarjev in papežev, na cerkvene zbore, epidemije kuge in lakote, iz matrik izvemo za nacinalno ali vsaj deželno, mestno, krajevno poreklo profesorjev in študentov, za njihov socialni in akademski status, marsikatera opomba na robu pa nas opozori tudi na poznejšo kariero, službe in časti, ki so jih dosegli dunajski akademiki na univerzi ali pa v javnem družbenem življenju svojega časa. Matrike so vodili vsakokratni rektorji univerze, pomenile so temeljni dokument njihovega poslovanja. Nastajati so začele leta 1377, takrat pa je dejansko tudi dunajska univerza stopila iz teme v zgodovino (univerza je bila ustanovljena sicer že leta 1365)⁶ — in od takrat naprej lahko sledimo njeno nepretrgano delovanje in akademsko življenje na njej.

Ker so bile matrike pisane v takratni gotski pisavi z rokopisom, jih je univerza v moderni dobi pripravila za tisk in izdala. Tako so postale dostopne širši znanstveni pa tudi neznanstveni javnosti. Dunajska univerza je doslej izdala štiri zvezke matrik, medtem ko so ostali zvezki (deset po številu) do leta 1848 v pripravi. Štirje izdani zvezki matrik vsebujejo čas od ustanovitve univerze (1365), oziroma od začetka njenega rednega poslovanja (1377), pa do leta 1658/59, v pripravi pa so zvezki, ki bodo obravnavali obdobje od 1659/60 do 1848. To zadnje obdobje delovanja dunajske univerze in delež slovenske študentstva v njej.

Ker so bile matrike pisane v takratni gotski pisavi z rokopisom, jih je univerza v moderni dobi pripravila za tisk in izdala. Tako so postale dostopne širši znanstveni pa tudi neznanstveni javnosti. Dunajska univerza je doslej izdala štiri zvezke matrik, medtem ko so ostali zvezki (deset po številu) do leta 1848 v pripravi. Štirje izdani zvezki matrik vsebujejo čas od ustanovitve univerze (1365), oziroma od začetka njenega rednega poslovanja (1377), pa do leta 1658/59, v pripravi pa so zvezki, ki bodo obravnavali obdobje od 1659/60 do 1848. To zadnje obdobje delovanja dunajske univerze in delež slovenske študentstva v njej.

dentske populacije na njej pa tudi ni obdelala slovenska historiografija⁷ in bi ga bilo prav gotovo treba znanstveno proučiti, kakor hitro bodo izšle matrike, saj bi nam dal mnogo dragocenih podatkov, s katerimi bi lahko dopolnili in morda tudi na kakem mestu korigirali zgodovinski pogled na našo slovensko preteklost, v tem primeru seveda zlasti kulturno in znanstveno-pedagoško.

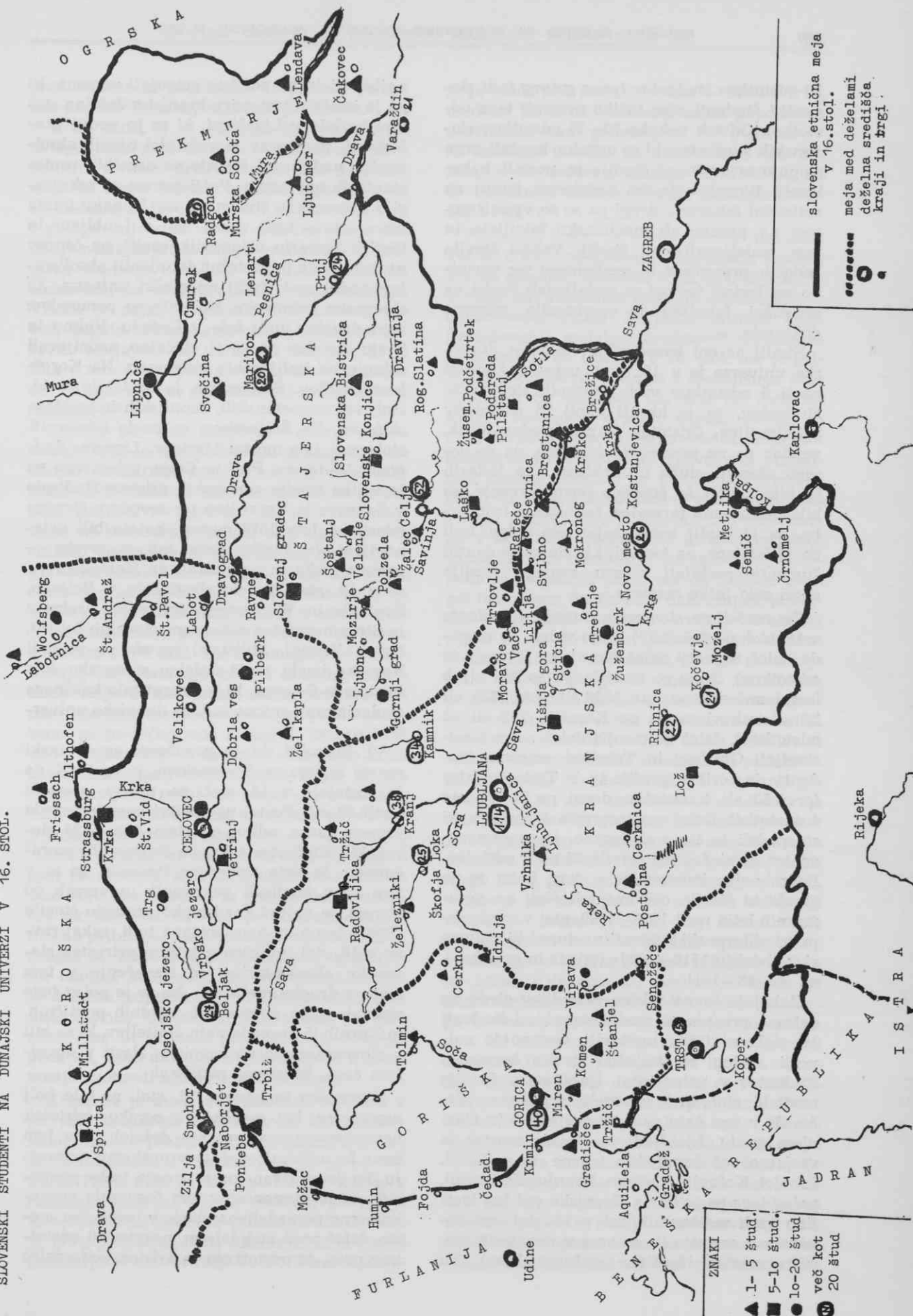
Vsi podatki, ki jih lahko najdemo danes v matrikah in ki se jih poslužujemo v svoji historiografski obdelavi, so nastali v veliki večini ob priliki imatrikulacije, to je rednega vpisa študentov in profesorjev na univerzo, ki je potekal običajno na začetku vsakega semestra (ali pa precej pogosto tudi med šolskim letom) v rektorjevi pisarni, deloma pa so nastali tudi kot poznejše opombe in beležke, oziroma pripisi ob raznih priložnostih univerzitetnega delovanja in življenja. Take opombe govorijo največkrat o doseženi akademski stopnji slušatelja, deloma pa tudi o poklicu, ki ga je imatrikulant pozneje opravljal, ali o časti, ki jo je dosegel, posredno pa se da iz njih sklepati tudi na dolžino in vrsto študija.⁸ Včasih je v opombi dana celo duhovna karakteristika slušatelja (kot npr. »haereticus« za protestantskega teologa Davida Chytreausa iz Rostocka, ki je bil vpisan leta 1569 v »rensko« nacijo na dunajski univerzi — glej moje diplomsko delo, na str. 81!). Velikokrat je navedeno tudi, če je študent med svojim dolgotrajnim študijem na univerzi umrl ali če je svoj študij »neslavno« končal, to je, če je bil iz tega ali drugega vzroka z univerze odstranjen, seveda pa le v primeru, da je bil uradno izključen, namreč po odloku konzistorija,⁹ to je najvišjega univerzitetnega sodnega in upravnega organa.

Naj kar takoj povem, da so bili v 16. stol. samo trije slovenski sholarji izključeni z univerze, vsi trije pa zaradi disciplinskih prekrškov (ne, recimo, zaradi ideoloških)! Preseneča, da ni bilo v stoletju reformacije izključeno z dunajske »katoliške« univerze več akademikov. To kaže, da se dunajska visokošolska ustanova ni ravno »odlikovala« po svoji nestrpnosti v toliko zagrizenem spopadu ideologij. Seveda pa je bilo veliko več slovenskih študentov v 16. stol. na Dunaju, ki so se proslavili in opravili bleščečo kariero.

V obdobju 1518 (II. semester) — 1609 (I. semester) je študiralo na dunajski univerzi 1325 slovenskih študentov. To je relativno visoko število,¹⁰ ki ustreza splošnemu razvoju visokega šolstva in splošnim evropskim razmeram in potrebam po akademskem kadru v 16. stol. Res so pred 16. stol. slovenske de-

žele zaostajale za deležem drugih dežel pri rekrutiranju visokošolskega kadra ne le na Dunaju, ampak nasploh, toda v 16. stol. se stanje močno popravi Slovencem v prid, tako da se razmere vsaj do druge polovice stoletja, zlasti od ustanovitve protestantskih deželnih in jezuitskih škofijskih šol naprej, izenačijo. Tedaj že dosežejo Slovenci v tem pogledu prav gotovo srednjeevropsko poprečje. Matrike kažejo, da je še leta 1470¹¹ samo 5 % vpisanih študentov »Avstrijcev«¹² na Dunaju slovenske narodnosti, medtem ko se je že leta 1500 popravil ta delež na 12 %, leta 1535 pa doseže izjemoma že 70 %, vsekakor pa variira v 16. stol. delež Slovencev med »Avstrijci« na univerzi med 10 % (v letu 1573) in 71 % (leta 1528), v poprečju pa je ta delež v tem času okoli 30 %, v razmerju na celotno število dunajskih študentov pa okoli 12 %. V tem času je tudi velika večina slovenskih študentov študirala na dunajski univerzi (Ferdinand I je namreč leta 1548 s posebnim odlokom »General...« najstrožje prepovedal svojim podanikom študij na vseh nemških univerzah, razen v Ingolstadt in Freiburgu, ki sta bili katoliški, da bi tako zaježil odtok avstrijske študirajoče mladine v protestantsko Nemčijo, s tem pa seveda tudi dotok protestantskih idej v avstrijske dežele in krepitev protestantskega gibanja. Uspeh tega vladarjevega ukrepa je bil le začasen — v nekaj naslednjih letih je res vpis na dunajski univerzi nekoliko poskočil, približno do leta 1555, do »augšburške pomiritve«, nato pa je zopet padel na število izpred 1548 in se vse 16. stol. ni več popravil. Slovenski študenti so v tem času študirali tudi do 90 % na Dunaju (namreč do ustanovitve graške univerze — leta 1586 začetek delovanja — ki pa potem prevzame velik odstotek zlasti štajerskih študentov in skoraj vse tiste slovenske študente, ki so študirali tehnologijo, medtem ko so pravniki in medicinci ostali še naprej pretežno na Dunaju).¹³

Vse kaže, da je večina slovenskih študentov v 16. stol. študirala svobodno umetnosti¹⁴ in teologijo in nadaljevala kariero pozneje v duhovniški službi. Končno je bil tedaj za vse študente, ki so se vpisali na univerzo, ne glede na to, kateri predmet so hoteli študirati, začetni kurs artističnih predavanj obvezen, tako da so se vsi, ki so se vpisali na univerzo, dejansko vpisali na artistično fakulteto.¹⁵ Dejstvo je, da visok odstotek imatrikuliranih ni končal tega začetnega kurza artističnih predavanj, temveč je že v prvem letu študija zapustil univerzo. Bakalavrijski izpit, ki se je praviloma opravljal po dveh letih študija na artistični fakulteti, je opravilo komaj okoli

20 odstotkov študentov (prav gotovo tudi slovenski študenti niso veliko presegli tega odstotka). Od teh nekako 20—25 odstotkov slovenskih študentov, ki so uspešno končali prvo stopnjo artističnega študija in postali bakalavriji filozofije, je del nadaljeval študij na artistični fakulteti, drugi pa so se vpisali potem na pravno ali medicinsko fakulteto in tam nadaljevali svoj študij. Veliko število bodočih pravnikov in medicincev ter verjetno vsi bodoči teologi so nadaljevali študij na artistični fakulteti do magisterija oziroma doktorata.

Študij na eni izmed višjih fakultet dunajske univerze je v 16. stol. uspešno končalo okoli 5 odstotkov vseh vpisanih slovenskih študentov, to je hkrati okoli 25 odstotkov bakalavrijev. Odstotek je res izredno nizek, vendar pa ne preseneča, če vemo, da za dosEGO visokih služb in poklicev, po katerih je bilo takrat še posebno povpraševanje, ni bila predpisana formalna fakultetna izobrazba, da je študij tedaj trajal zelo dolgo, tudi do 14 let (npr. na teologiji) in da so se morali študentje prebijati v času svojega študija skozi zelo težke razmere.

Če razdelimo slovenske dunajske študente v 16. stol. po deželah,¹⁶ bomo videli, da pripada daleč največji delež Kranjcem (598 ali 45 odstotkov), drugi po številčnosti so bili kljub lastni univerzi od leta 1586 Štajerci (328 ali 25 odstotkov), tretji pa Korošci (292 ali 22 odstotkov), daleč najmanjši delež pa so predstavljali Goričani in Tržičani, oziroma študentje iz goriške grofije in iz Trsta in Istre (prvi 53 ali 4 odstotke, drugi pa 54 ali isto 4 odstotke). Delež prekmurskih študentov, ki so spadali ta čas pod Ogrsko, je povsem neznan in ni dosegel števila 25 ali 2 odstotka. Podrobnejšo informacijo o tem, kako se je gibalo to število oziroma odstotek po posameznih letih med 1518—1609, glej v moji razpravi »Slovenski študenti na dunajski univerzi v obdobju 1518—1609« (tabela in grafikon), na str. 98—101!

Zakaj je ravno takšna razdelitev glede na deželno pripadnost med slovenskimi študenti 16. stol., ni težko ugotoviti. Gotovo je največji razlog za tolikšno število kranjskih študentov v ustanovitvi ljubljanske škofije sredi 15. stol., ki je osnovala in deloma vzdrževala v tem času vsaj tri večje šole (v Gornjem gradu, Ljubljani in Novem mestu) in verjetno več župnijskih (znane so v Stični, Ribnici, Kočevju, Krškem, Kranju, Kamniku), poleg tega pa je imela Kranjska več kot tretjino vseh meščanskih šol v 16. stol. na slovenskem ozemlju (te so vsaj v nekaterih mestih verjetno identične z župnijskimi). Tu

najbrž ni treba posebej omenjati pomena, ki ga je imela v tem oziru kranjska deželna stanovska šola v Ljubljani, ki so jo vodili protestanti, pa čeprav je večji del njenih absolventov nadaljeval šolanje na nemških protestantskih univerzah. Večji pomen za rekrutacijo slovenskih študentov na Dunaju imata prav gotovo tudi visoki šoli v Ljubljani in Gorici, ki so ju ustanovili jezuiti, pa čeprav ni dvoma, da je pretežni del njenih absolventov nadaljeval študij na graški univerzi. Za slovenske primorske študente so pomembne med drugimi tudi šole v Čedadu, Vidmu in Trstu, vendar pa so ti običajno nadaljevali šolanje na italijanskih univerzah. Na Koroškem in Slov. Štajerskem je obstajalo v 16. stol. več samostanskih, župnijskih in meščanskih šol. Na Štajerskem so imela šolo v 16. stol. vsaj tale mesta: Maribor, Lipnica, Radgona, Ljutomer, Ptuj in Celje, poleg tega pa je veliko število slovenskih dijakov študiralo v Čakovcu in Varaždinu ter seveda v Gradcu (zlasti od leta 1573 naprej, ko sta bili ustanovljeni obe graški visoki šoli, stanovska — protestantska in jezuitska), na Koroškem pa so v 16. stol. slovele zlasti šole v Beljaku, Šentvidu in Wolfsbergu, šoli v St. Andražu in Strassburgu ter nekaj samostanskih šol (Št. Pavel, Vetrin, Millstatt) seveda pa je tudi Koroška imela svojo deželno stanovsko šolo in sicer v Celovcu, ki je rekrutirala kakšnega sholarja prav gotovo tudi za dunajsko univerzo.

VI. Schmidt, ki je proučeval zgodovinski razvoj šolstva na Slovenskem, je ugotovil, da je obstajalo v 16. stol. na našem ozemlju okoli 40 šol. Po tej ugotovitvi nam je seveda povsem jasno, odkod v istem času 1325 slovenskih študentov samo na Dunaju (če pa računamo še tiste slovenske študente, ki so v tem času študirali na drugih univerzah po Evropi, je najbrž kar krepko preseglo število 2000!), jasno pa nam postane tudi, zakaj ravno v 16. stol. tolikšen relativni prirastek slovenske »študentarije« in izenačenje v tem oziru z drugimi deželami. Na to je poleg tega vplivalo prav gotovo več ugodnih političnih, kulturnih in gospodarskih činiteljev, ki so bili v slovenskem zgodovinopisju, zlasti v novjšem času, že precej raziskani.

Slovensko ljudstvo v 16. stol. ni bilo bolj nepismeno, kot nemško ali ogrsko, odstotek nepismenosti v slovenskih deželah je v tem času že ustrezal srednjeevropskemu poprečju. Po drugi strani pa je seveda treba poudariti, da je pismenost v tem času zelo neenakomerno porazdeljena, da je v tem oziru mesto daleč pred podeželjem, nekako 60 odstotkov proti 40 odstotkom in aristokracija daleč

pred mestno in podeželsko revščino.¹⁷ Tu želimo navesti le nekaj osnovnih podatkov.

V 16. stol., tj. v obdobju kar največjega antagonizma med mestom in vasjo, med meščani in fevdalci predvsem, pa tudi med mestom in kmeti (zaradi kmečke trgovine!), so se meščani in fevdalci borili za prevlado tudi s potegovanjem za visoke državne (to je obdobje nastajanja plačanega uradništva in krepitve vladarjeve oblasti nasproti fevdalnim stanovom) in cerkvene službe in beneficije. Vladar je dajal tu prednost meščanom, vse bolj bogata mesta pa so polnila njegovo državno blagajno. Na dunajski univerzi, ki je bila v tem času tipično »vladarsko« usmerjena, so zato ves čas prevladovali ravno mestni študentje.¹⁸

Seveda pa ima nasprotje mesto: dežela mnogo širši in kompleksnejši značaj. Gre za dvojni navzkrižni spopad, za boj med meščani in fevdalci za državne službe in za boj med meščani (= pretežno nižjimi mestnimi sloji) in kmečkimi vaškimi sloji za cerkvene službe. Vendar pa je ta drugi boj politično v glavnem »neaktualen« (kljub temu, da so meščani nagibali pretežno v protestantizem in da so kmečki podeželani skoraj v celoti ostali na katoliških pozicijah), kajti cerkvene službe so v 16. stol. vse do zmage protireformacije, ko postanejo hkrati državne, imele malo veljave. Meščanom, razen revnim, niti niso bile interesantne, kajti njim je šlo predvsem za politično moč in ugled, za prevlado nad drugimi sloji in za oblast. Tu pa so imeli konkurenco zgolj v fevdalnem sloju, ki mu zoperstavijo že tedaj vse svoje sile v razrednem spopadu, ki se kaže v 16. stol. predvsem v boju za državne službe.

Pri tej zanimivi analizi, ki sem jo opravil spet po deželah, sem torej ugotovil razmerje med številom mestnih in podeželskih študentov na univerzi. Seveda je razmerje najbrž močno približno, kajti točnega števila enih in drugih se samo iz matrik ni dalo ugotoviti. Tu namreč oboji navajajo velikokrat le svojo deželno pripadnost, kot Carniolanus, Carnus, Styrius, Carinthus, itd. včasih pa celo samo ime in priimek brez vsakega drugega podatka, tako da je skoraj nemogoče z gotovostjo ugotoviti njihov krajevni izvor.

Kranjska je med 598 vpisanimi študenti v 16. stol. imela 356 meščanov in 242 podeželanov, kar je procentualno približno 59,5 % : 40 %. Štajerska s Prekmurjem jih je od 328 imela 170 iz mest in 158 s podeželja, kar je v razmerju 51,8 % : 48,2 %, medtem ko jih je Koroška imela med 292 vpisanimi 122 iz mest in 170 s podeželja, torej razmerje, ki je v prid podeželju — 41,7 % : 58,3 %. Podobno razmer-

je je imela tudi Istra s Trstom — 25 % : 75 %, medtem ko je na Goriškem mesto popolnoma prevladalo nad podeželjem 76 % : 24 %. V slovenskem merilu, če upoštevamo vse dežele, je to razmerje nekako 55 % : 45 %, ali še verjetneje zaradi gornjih razlogov okoli 60 % : 40 %.¹⁹

Preostane nam, da spregovorimo nekoliko več še o socialni strukturi slovenskih študentov na dunajski univerzi v 16. stol. in končno o vlogi teh študentov oziroma akademikov v družbenopolitičnem življenju svojega časa. Raziskovanje socialne strukture²⁰ slovenskih akademikov na Dunaju v 16. stol. me je privedlo do ugotovitve, da so v omenjenem času zastopani na dunajski univerzi vsi sloji takratne slovenske družbe, visoki, srednji in nižji fevdalci, meščani, tako aristokracija, kot srednji sloj obrtnikov in trgovcev in pripadniki mestne revščine ter podložniška kmečka plast, ki prav gotovo tudi ni bila popolnoma enotna in zastopana je končno tudi plast ravno v tem času nastajajoče in uveljavljajoče se zakupniške buržoazije. In najbolj ni zastopana najbogatejša plast, res da tudi ne plast pri takratnem družbenem dnu, ampak je skoraj v absolutni premoči srednja družbena plast, ki so jo sestavljali nižji in deloma srednji fevdalci, meščanska srednja in vrhna plast (obrniki, trgovci, mestni uslužbenci, pripadniki stare in nove mestne aristokracije), duhovniki do ranga župnika in kanonika, redovniki neberaških redov, razen priorjev in opatov, vsi pripadniki finančne in zakupniške buržoazije ter služabniki na dvorih in gospostvih. Od 1325 sholarjev je spadalo v to srednjo najštevilnejšo plast 906 sholarjev, kar je 68,4 odstotkov. Seveda so v tem številu in odstotku upoštevani le tisti pripadniki srednjega sloja, ki so plačali redno vpisno takso, v resnici pa bo najbrž tej socialni kategoriji študentov treba prišteti vsaj še del tistih študentov, ki so sicer plačali vpisno takso, vendar pa je ta bila občutno nižja od običajne vsote. (Običajna ali normalna taksa je znašala glede na vrednost denarja do zimskega semestra 1519 43—49 denarjev ali pfenigov, od zimskega semestra 1519 do letnega semestra 1526 53 pfenigov, od letnega semestra 1526 do konca obdobja, ki ga raziskujemo, pa 2 solda ali 15 krajcarjev, kar ustreza, če prevedemo v gornjo valutno enoto, 60 denarijev ali pfenigov).²¹ Normalna taksna vsota se ni večala od leta 1526 naprej, čeprav je vrednost denarja še naprej padala, ker so začeli univerzo redneje in izdatneje podpirati vladarji, papeži in škofje — ustanovitelji. Običajna redna vpisna taksa je ustrezala enotenski vzdrževalnini oziroma stroškom, ki jih

je v poprečju porabil študent v enem tednu svojega bivanja na univerzi.

Vpisnine in druge študentske dajatve za posamezne družbene kategorije svojih sholarjev je dunajska univerza fiksirala že na začetku 15. stol. (leta 1414).²² Čeprav se jih niso zmeraj striktno držali, pa vendarle kažejo dokaj zanesljivo socialno strukturo vpisanih.

Kdo je plačal po dopolnitvi univerzitetnega statuta na začetku 15. stol. več in kdo manj od normalne vpisne takse? Več od normalne takse so plačali visoki in deloma srednji svetni in cerkveni fevdalci, tj. vojvode, knezi, grofje, baroni navadni »nobiles«, škofje, generalni vikarji in arhidiakoni, vrhovni predstojniki redov, opati in priorji, prošti, kanoniki in župniki, dalje pa še doktorji, licencanti in bakalavriji tujih univerz in fiziki oziroma zdravniki. V obdobju 1518 II—1609 I so bili vpisani na dunajski univerzi 103 taki študenti, ki so plačali več kot normalno vsoto, to je približno 7,8 odstotka od celotnega števila slovenskih študentov na univerzi v tem času. Kot vidimo, še zdaleč ni bil to najštevilnejše zastopan stan na univerzi. Nasprotno pa govorijo nesporni podatki, da je bilo istočasno vpisanih na univerzo veliko večje število pripadnikov nižjih slojev, pa naj si bo tistih iz vasi ali pa onih iz mesta. Med 1325 slovenskimi sholarji je takih, ki so plačali manj od normalne vsote ali pa celo nič 315 ali 23,8 odstotkov, od teh pa je 216 ali 16,3 odstotka takih, ki niso plačali nič, ki so označeni s »pauper« ali »nil dedit« in 99 ali 7,5 odstotka takih, ki so plačali manj od normalne vsote in ki so zagotovo tudi izhajali iz »nižje«, manj premožne družbe.

Vendar pa ni samo taksa tista, iz katere se da sklepati na socialni izvor in status študirajočih, temveč so tu še drugi podatki, ki nam jih prinašajo matrike. Pomagajo nam pri tem npr. tudi priimki ali družinska imena, ki ravno v tem času (še zmeraj) nastajajo, potem pogosta navedba rojstnega kraja ali fare vpisanega²³ in končno, v nemalo primerih, celo izrecna navedba ali vsaj opomba, ki govori o socialnem in premoženjskem statusu, poklicu in časti imatrikulanta. Glede priimkov je treba še posebej poudariti, da so zelo zanesljivi vir za to socialno klasifikacijo. Priimki so namreč nastajali pretežno po geografskem in socialnem principu in kažejo na geografski, npr. — dorffer, Planinger, — berger, — felder, Dolinger, Ebener, Traunikar, Jezernik (Lacunarius), itd. in socialni oziroma premoženjski status ali izvor, npr. Bauer, Wirt, Huber, Agricola, Gartner, Pilzelin, Fischer, Jäger, itd. pa Faber, Carpentarius (Kolar), Pečar, Schneider, Textor (Tkalec),

Molitor (Mlinar), Pileator (Klobučar), Caprarius (Kozar), itd. Priimki so sicer navadno v rodniku, tako da še posebej kažejo na dejavnost družine, oziroma očeta, tako npr. Fabri, Aurifabri, Carpentarii, Lanii, Carnificis, Sutoris, Molitoris, Pileatoris, Textoris, itd. Tako torej tudi priimek v večini primerov nedvomno priča o socialnem izvoru imatrikulanta, še posebej ko gre za pripadnike nižjih socialnih in premoženjskih slojev, torej za srednji in nižji meščanski in podeželski sloj.

Kaže, da univerza ni poznala pri vpisu nobenih omejitev stanovskega in socialnega značaja in jo lahko imamo v tem oziru za dokaj demokratično. Poznala je edino omejitve — kot kaže — verskega, moralnega in pravnopolitičnega značaja. Imatrikulant je moral biti krščen, torej pripadnik katoliške cerkve (sprejemali so tudi Jude, pravoslavne in Turke, če so prestopili prej v katoliško cerkev in so se dali krstiti, celo evangeličani nekaj časa niso imeli težav, razen na teološki fakulteti), overovljeno potrdilo o krstu in pravovernosti pa je, kakor kaže, moral prinesiti od domačega farnega duhovnika, tj. vikarja ali župnika (pozneje tudi od ordinarija = škofa). Poleg tega je moral kandidat (abiturient) prinesiti še dokaz o moralni neoporečnosti, o nezadolženosti, ter o tem, da ni v sodnem ali policijskem pregonu. Tak dokument je, kot vse kaže, dobil pri svojem lokalnem gospodu = fevdalcu ali pa na magistratu (sholarji iz mesta).

Univerze tedaj nikakor niso bile ozke fevdalne ustanove. Res je, da so imeli fevdalci najboljše materialne pogoje za študij in da so imeli tudi znotraj univerze marsikatero privilegije (npr. stanovali so v boljših domovih), vendar pa, da še enkrat poudarimo, tudi pripadnikom nižjih slojev univerza enostavno ni bila zaprta in študij onemogočen, nasprotno, univerza, pozneje pa zlasti vladar in škofje s pomočjo jezuitov so se na vso moč trudili, da omogočijo študij vsem svojim študentom oziroma da pritegnejo celo čimveč dijakov iz nižjih slojev, s katerimi so računali tako v boju proti fevdalcem, kot proti reformaciji. Seveda ne gre tu pripisovati škofom in zlasti vladarju neke humanitarne vloge; njim v nobenem primeru ni šlo za te revne sloje same, temveč predvsem za lastno oblast in koristi na osnovi novega ekonomskega, pravnopolitičnega in ideološkega kurza, tudi porojena je bila ta dejavnost predvsem iz aktualnih političnih pobud in možnosti, ki jih je prinašal prelomni čas 16. stol.

Po drugi strani je treba univerzi kot najvišji znanstveni in kulturni ustanovi tedanjega časa priznati veliko mero socialnega

čuta, ki ga je kazala do svojih revnih šolarjev. Univerza se je borila za študente in magistre. Njen prvi zakon in dokaz je bila vendarle intelektualna in moralna sposobnost, ne pa neke drugotne »kvalitete«, ki jih pozneje uveljavijo in vsilijo oblastne, k totalitarizmu stremeče strukture. Zaradi znanstvene in umetniške usmerjenosti, ki je prevladovala na dunajski univerzi vsaj še prvo polovico 16. stol. (do prihoda jezuitov in »nove ureditve« Ferdinanda I leta 1554),²⁴ je ta univerza kazala dokajšnjo mero demokratičnosti in socialnega čuta. Že sama takšna politika najlepše kaže to njeno usmerjenost, ki bi jo lahko postavili za vzgled marsikateri današnji državni ustanovi. Najrevnejši so bili, kot smo videli, oproščeni vseh dajatev, vključno vpisnine. Te ugodnosti je bila deležna v poprečju 1/6 vseh študentov. Dalje, manj revni študentje — nekako 1/12 vseh vpisanih — so uživali znaten popust pri svojih dajatvah in taksah. Končno pa je univerza uredila, da so bili njeni člani (*cives academici*) oproščeni vseh davkov in carin zunaj univerze; organizirala je številne disputacije, pesniške agone in turnirje, ki so prinašali dokajšnje dohodke »nacijam« in burzam, oskrbela je številne službe svojim šolarjem, tako na dvoru (pevski zbor,²⁵ številni služabniki), kot v stolni cerkvi sv. Štefana in pri dunajskem magistratu (tu zlasti lekarnarji, zdravniki, pisarji, notarji, sli, knjigarnarji, knjigovezci, tiskarji, iluminatorji, slikarji, kiparji, arhitekti, itd.). Tudi znotraj univerze je bilo urejeno tako, da so revni, a pridni študenti dobivali službe pred vsemi drugimi. Rektor in profesorji pa so imeli še to pravico, da so lahko brezplačno vpisali v univerzitetni album svoje ožje sorodnike in služabnike²⁶ (v burze pa prav tako predstojniki burz na vsakih 12 študentov po 3 do 6 revežev).

Dohodki od služb, ki so jih opravljali študentje, so verjetno šli v skupno univerzitetno blagajno, iz katere so taki študentje potem dobivali sredstva za nakup učil, za potovanja domov in za zdravljenje, preostanek pa je šel za vzdrževanje v koderijah in burzah in za druge univerzitetne potrebe. Treba je poudariti, da je univerza trpela zlasti v 16. stol. veliko materialno pomanjkanje (ustanovitelji, ki so bili dolžni za njeno vzdrževanje, škofije in samostani, niso redno dovajali sredstev), dokler ni v drugi polovici 16. in zlasti v 17. stol. dvor sam prevzel v svoje roke financiranja »svoje« ustanove. S tem pa je seveda istočasno univerza postala državna ustanova, to se pravi, ne več »svobodna ustanova znatnosti in umetnosti«, temveč predvsem ustanova za vzgojo kadrov za državne službe.²⁷

V 15. in 16. stol. se je tudi dogajalo, da so nekateri profesorji zapustili svoje premoženje univerzi in ustanovili iz te zapuščine posebne sklade za štipendiranje revnih študentov. S tako dobrotljivostjo so se izkazali v tem času tudi nekateri Slovenci: Briccius Preprost iz Celja,²⁸ umrl leta 1505 na Dunaju (ustanovil celo posebno borzo za slovenske študente, ki se je imenovala »bursa animi« ali po njem »Bricciusche Burse), humanist Andrej Perlach iz Svečine²⁹ (ki je ustanovil štipendijo za dva študenta iz svoje ožje domovine) in Lenart Willinus-Höfler iz Lipnice³⁰ (ki je ustanovil štipendijo za tri študente teologije iz Štajerske). Podobno štipendijo za slovenske študente je ustanovil tudi znani humanist Michael Tiffernus v Tübingenu.³¹

Na koncu našega članka moramo spregovoriti nekaj besed še o tistih slovenskih študentih iz obdobja 1518—1609, ki so se med svojim študijem ali po njem posebej odlikovali na univerzi ali pa v javnem družbenopolitičnem življenju avstrijskih dežel, še posebej slovenskih. Na vsak način so prav ti akademiki veliko, če ne celo največ prispevali pri oblikovanju in ustvarjanju gospodarskega, političnega in kulturnega življenja slovenskih dežel v 16. stol. Na univerzi so se posebej odlikovali in vsaj za nekaj časa nadaljevali tu svojo kariero predvsem tile Slovenci: Andrej Perlach iz Svečine,³² profesor matematike in astronomije, eden zadnjih humanistov na dunajski univerzi, Luka Gutenfelder (Agathopedius) s Kranjskega³³ (verjetno iz Dobrépolj na Dolenjskem), profesor retorike in poetike, svetovalec in diplomat kralja Ferdinanda I, Lovrenc Zadesius iz Škofje Loke,³⁴ profesor latinske slovnice in etike, Jernej Reisacher iz Walternsteina³⁵ na Koroškem, profesor matematike, pisec univerzitetne kronike in zdravnik, Pavel Skalič iz Like,³⁶ vendar štipendist ljubljanskega škofa Urbana Textorja, profesor teologije in eden najbolj znanih in bojevitih protestantskih teologov svojega časa, Jakob Strauss iz Ljubljane³⁷ (rodbina izvira s Koroškega), profesor medicine in medicinski pisatelj, Aleksij Strauss iz Ljubljane,³⁸ profesor filozofije, Matija Lubanus iz Celja³⁹ ali okolice, profesor filozofije, Peter Muhič iz Celja,⁴⁰ profesor grščine in teološki pisatelj, Nikolaj Corret,⁴¹ magister svobodnih umetnosti, pozneje tržaški škof, Gašper Žitnik iz Ljubljane,⁴² profesor filozofije in svetnik nadvojvode Karla, Adam Preteršnik iz Bele Cerkve na Štajerskem,⁴³ profesor medicine in dvorni zdravnik, Dionizij Sciopij (ali Piopij) s Koroškega, profesor teologije in škof v Modruši na Hrvaškem, Rafael Kobencel iz Štanjela na Krasu,⁴⁴ pro-

fesor teologije, in drugi. Nekateri od zgoraj naštetih profesorjev so bili tudi dekani svojih fakultet in celo rektorji univerze, in sicer Andrej Perlach leta 1535 dekan filozofske fakultete, v letih 1539, 1547, 1549 in 1551 dekan medicinske fakultete in leta 1550 rektor univerze, Luka Agathopedius v letih 1536, 1543, 1545, 1547 in 1557 dekan filozofske fakultete in v letih 1547 in 1557 rektor univerze, Lovrenc Zadesius v letih 1553, 1555, 1562 in 1564 dekan filozofske fakultete, leta 1570 dekan teološke fakultete in leta 1564 rektor univerze, Jernej Reisacher v letih 1563 in 1572 dekan medicinske fakultete in leta 1570 rektor univerze, Matija Lubanus v letih 1566, 1574 in 1575 dekan filozofske fakultete in 1575 rektor univerze, Gašper Žitnik leta 1567 dekan filozofske fakultete, Dionizij Piopij leta 1568 dekan teološke fakultete in v letih 1565 in 1567 rektor univerze, Peter Muhič leta 1576 dekan filozofske fakultete⁴⁵ in v letih 1577, 1578 in 1579 rektor univerze, Adam Preteršnik leta 1575 dekan filozofske fakultete⁴⁶ in v letih 1580, 1584 in 1588 rektor univerze, Aleksij Strauss ok. leta 1580 dekan filozofske fakultete⁴⁷ in leta 1581 rektor univerze, itd. Skoraj vsi omenjeni profesorji so bili tudi prokuratorji (= vrhovni predstojniki) nacij. Za vse te podatke glej Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität III* (Die Wiener Universität und ihre Gelehrten 1520 bis 1565), Wien 1888, str. 379—392 (Anhang: Würdenträgen der Universität von 1521—1576) in matrike dunajske univerze (zv. III in IV).

Naj omenim, da je bil Luka Agathopedius v času od 1548 do 1553 tudi superintendent, tj. najvišji kraljevi uradnik na univerzi.⁴⁸

Še več slovenskih dunajskih akademikov se je po končanem študiju vrnilo domov v slovenske dežele in tu prevzelo pomembne službe in funkcije. Naj navedem samo nekatere najpomembnejše. Najprej voditelje protestantskega gibanja, šolnike in pisatelje: Primoža Trubarja,⁴⁹ avtorja prve slovenske knjige in organizatorja protestantske cerkve na Slovenskem, Adama Bohoriča,⁵⁰ avtorja prve slovenske slovnice in črkopisa in najpomembnejšega protestantskega šolnika v 16. stol. na Slovenskem, Kristofa Spindlerja,⁵¹ dolgoletnega superintendenta kranjske protestantske cerkve, Ulrika Engela,⁵² učitelja v protestantski stanovski šoli v Ljubljani, Janeza Fashanga,⁵³ protestantskega voditelja in predikanta na Koroškem (na Dietrichsteinovih gospostvih, npr. Čajnče), Lenarta Formico, o njem P. Simoniti v *Kroniki* 23, 1975, str. 45—46! (= Mravljeta)⁵⁴ pomočnika prvega slovenskega tiskarja Janža Mandelca v Ljubljani

pri tiskanju protestantskih knjig, nato pa v letih 1590—1605 sam. tiskarja na Dunaju, Ambroža Frölicha (= Veselka),⁵⁵ knjigarnarja, razpečevalca hrvaških protestantskih knjig na Dunaju, posredovalca med Ivanom Ungnadom oziroma njegovim biblijskim zavodom v Urachu) in kraljem Maksimilijanom II v zadevah hrvaškega tiska, Janeza Kočvarja,⁵⁶ protestantskega predikanta v Višnji gori in Radečah, Luka Grabca (morda Vrabca),⁵⁷ Jurija Gmelaka (= Hmeljaka),⁵⁸ Tomaža Ostermana⁵⁹ in Štefana Pečenka,⁶⁰ najpomembnejše voditelje in organizatorje protestantizma na Goriškem in Vipavskem, Janeza Hofmana,⁶¹ voditelja protestantizma na posestvih banmberskega škofa na Koroškem, Mihaela Matiča,⁶² protestantskega predikanta v Žumberku in Beli krajini, Lenarta Mertlica,⁶³ dr. teol., ljubljanskega kanonika in stolnega prošta, ki je skupaj s Trubarjem prestopil v protestantizem in umrl v ječi ljubljanskega škofa Urbana Textorja, Gregorja Pileatorja,⁶⁴ protestantskega predikanta na Dolenjskem, Boštjana Prašnika,⁶⁵ protestantskega predikanta na Goriškem in zlasti v Idriji, Jurija Seyerla,⁶⁶ člana Klombnerjevega protestantskega krožka in deželnega nakladnika v Ljubljani, ter ljubljanskega mestnega sodnika, Bernarda Steinerja,⁶⁷ koroškega deželnega predikanta in superintendenta v Celovcu, Matija Trošta,⁶⁸ predikanta v Ljubljani in protestantskega pesnika, ki je prevedel in izdal pogrebni govor tübinskega profesorja dr. Jakoba Andree, ki ga je imel ta na pogrebu Primoža Trubarja, Petra Tulščaka,⁶⁹ protestantskega predikanta na Dolenjskem (brat bolj znanega protestantskega voditelja Janeza Tulščaka!), Pavla Wienerja,⁷⁰ ljubljanskega kanonika, ki je obenem s Trubarjem prestopil v protestantizem, nato pa bil podvržen deželnoknežji inkviziciji in izgnan iz dežele; odšel je na Sedmograško, kjer je leta 1554 umrl kot protestantski superintendent, idr. Prav gotovo je treba sem prišteti še mnoge člane notranjeavstrijskih fevdalnih družin, ki so bile s slovenskimi deželami najožje povezane, pa čeprav po izvoru niso bile slovenske, saj so veliko prispevale k širjenju in utrjevanju protestantizma v slovenskih deželah, tako npr. barone Dietrichsteine,⁷¹ Eckhe,⁷² Herbersteine,⁷³ Keuenhillerje,⁷⁴ Koloniče,⁷⁵ Lamberge,⁷⁶ Paradeiserje,⁷⁷ Regale,⁷⁸ Stubenberge,⁷⁹ Welczerje,⁸⁰ Windischgrätze,⁸¹ Zolnerje,⁸² idr.

Na drugi strani so bili pristaši katoliške strani nositelji vodilnih cerkvenih in državnih služb in funkcij: 8 katoliških škofov: Seepach,⁸³ Textor,⁸⁴ Repič,⁸⁵ Corret,⁸⁶ Radlič,⁸⁷ Piopij,⁸⁸ Tavčar⁸⁹ in Hren,⁹⁰ od tega 5 ljub-

ljanskih (Textor, Seepach, Radlič, Tavčar in Hren), vsaj dva provinciala (= vrhovna predstojnika redov za naše oziroma avstrijske dežele): Jurij Freiseisen,⁹¹ doma iz zgornje Savinjske doline (iz Luč ali Ljubnega),⁹² cistercijanski, in Raphael Kobenc,⁹³ jezuitski, več opatov in priorjev, med katerimi je važen zlasti Lenart Pahernek,⁹⁴ predstojnik cistercijanov v Vetrinju in Kostanjevici in avtor prve slovenske katoliške knjige (Katekizem, leta 1574),⁹⁵ vsaj 20 kanonikov (a teh zagotovo več, verjetno celo dvakrat toliko), od tega 10 proštov (upoštevane so ljubljanska, lavantinska in krška škofija), večina arhidiakonov in župnikov, ki so opravljali to službo v 16. stol. na Slovenskem, okrog 300 svetnih in redovnih duhovnikov (a teh je bilo skoraj zagotovo dvojno število, če pomislimo, da sta približno 2/3 takratnih študentov študirali za duhovniški poklic, dalje so mnogi tedanji slovenski dunajski akademiki po končanem študiju opravljali pomembne državne in deželne službe: nekateri so postali celo cesarski in kraljevi svetniki, diplomati in sli, kraljevi in knežji osebni zdravniki, dvorni kaplani in miloščinarji, dvorni tajniki in pisarji ter dvorni muziki in tipografi. Naj omenim na tem mestu samo nekatere muzike (= skladatelje) slovenskega rodu, ki so sloveli v 16. stol.:⁹⁶ Jurij Brenner,⁹⁷ Janez Faber⁹⁸ (iz Liti-je), Janez Globokar⁹⁹ (iz Ribnice), Janez Hau-ubič¹⁰⁰ (iz Maribora), Krištof Krelj¹⁰¹ (ali Kralj), (Matej Singer¹⁰² in Peter Košorok¹⁰³ sta znana samo kot pevca v dunajski dvorni kapeli), idr. skoraj zagotovo je bil tudi Jakob Petelin-Gallus, največji slovenski skladatelj tistega časa, povezan z dunajsko univerzo.

Več slovenskih dunajskih akademikov iz tega časa je opravljalo tudi službo deželnega glavarja, vicedoma, upravitelja, tajnika, blagajnika in odbornika, več jih je upravljalo davčne in mitninske urade, deloma kot zakupniki, deloma kot pisarji, vsaj sedem jih je bilo deželnih fizikov, tj. zdravnikov (teh verjetno še več), več mestnih zdravnikov in lekarnarjev, večina deželnih in nekaj mestnih pisarjev in sodnikov, večje število advokatov, dva rudarska sodnika v Idriji, itd.¹⁰⁴

Tudi tisti, ki niso študija uspešno končali, so po svoji vrnitvi v domače dežele in mesta našli primerne službe. Povečini so se lahko zaposlili kot nižji uradniki v mestih in trgih in na graščinah, mnogi npr. tudi na mestnih, trških in župnijskih šolah. Mnogi so se prav gotovo ukvarjali tudi s trgovino, denarnimi posli, založništvom in obrtni.

OPOMBE

1. A. Ožinger, Študenti iz slovenskih dežel na dunajski univerzi v poznem srednjem veku (1365—1518), *Kronika* 23/1975, str. 149—153; — 2. Glej seminarsko nalogo Antona Ožingerja, Slovenski študenti na dunajski univerzi v poznem srednjem veku (1365—1518), FF v Ljubljani, 1974. — 3. Osnovni vir za študij univerzitetne zgodovine, v originalu »Die Matrikel der Universität Wien«, izhaja na Dunaju od leta 1956 naprej; — 4. »Slovenski študenti na dunajski univerzi v obdobju 1518—1609«, na FF v Ljubljani, 1976; — 5. oziroma v letih 1971 in 1974 (druga izdaja); — 6. Joseph Ritter von Aschbach, *Geschichte der Wiener Universität I*, Wien 1865, str. 1—42 (posebej 13—16); — 7. Poleg obeh že omenjenih študentkih del, ki analizirata prve štiri zvezke dunajskih univerzitetnih matrik in obdobje od začetka univerze do leta 1609, je nastala doslej tudi še disertacija Wolfganga Petritscha, *Die slowenischen Studenten an der Universität Wien (1848—1890)*, Dunaj 1972. Obdelano torej ni obdobje od leta 1609 do leta 1848 in obdobje med letom 1890 do 1948, torej obdobje, ko so Slovenci ožje vezani na dunajski državni in univerzitetni center in ko nimamo svoje lastne visokošolske ustanove (slov. univerza ustanovljena leta 1919!); — 8. V tedanjem času se je univerzitetni študij sestajal iz štirih stopenj, oziroma univerze iz štirih fakultet: artistske (= filozofske, dajala je temeljito splošno izobrazbo in pripravljala študente na študij višjih znanosti), pravne, medicinske in teološke. Študij na artistski fakulteti je trajal 4—5 let, na medicinski in pravni fakulteti 5—7 let, a na teološki fakulteti 11—14 let. Več o študiju na štirih fakultetah dunajske univerze glej v Aschbachu, *GdWU I*, str. 71—108. — 9. Najvišji univerzitetni sodni in upravni organ, konzistorij, so sestavljali kancler, rektor, štirje prokuratorji nacij, štirje dekani fakultet in od 16. stol. naprej še superintendent (državni uradnik na univerzi). — 10. Vendar pa to še zdaleč ni celotno število slov. študentov v 16. stol., saj je znano, da so le-ti tedaj študirali na mnogih evropskih univerzah, predvsem italijanskih in nemških in da je ta številka tedaj vsaj za polovico višja, torej okoli 2000. (Več o tem glej v diplomskem delu »Slov. stud. na dunajski univ. v obdobju 1518—1609«, str. 141—143, na FF v Ljubljani!); — 11. *MdUW II*, za l. 1470; — 12. Na univerzi so obstajale štiri nacije: avstrijska, renška, ogrska in saška. Ker so slovenske dežele razen Prekmurja in dela Primorske spadale k »Avstriji« (kot tako imenovane notranjeavstrijske dežele), so se študenti iz slov. dežel prištevali k »avstrijski« univerzitetni naciji. Več o univ. nacijah glej v Aschbachu, *GdWU I*, str. 22 in 38! — 13. Medtem ko je v obdobju 1518—1609 študiralo na Dunaju 1325 študentov iz slovenskih dežel, jih je študiralo istočasno 5587 iz »avstrijske« univ. nacije, medtem ko je bilo celotno število študentov v istem obdobju na Dunaju 11.823. Prim. tabelo »Delež slov. študentov na dun. univ. v odnosu na druge

dežele in celokupno število vpisanih» (v številu in odstotkih), na str. 101–103 zgoraj omenjene dipl. naloge! — 14. Na vseh srednjeveških visokih šolah so poučevali predvsem sedem t. i. svobodnih umetnosti »artium liberalium«, ki so se delile na »trivium« — gramatika (= latinščina), retorika in dialektika in »quadrivium« — filozofija, matematika, glasba in astronomija. Ta študij je dajal splošno izobrazbo in je bil obvezen za vse študente, tudi tiste, ki so študirali medicino, pravo in teologijo. Več Aschbach. GdWU I, str. 67–97. — 15. Gl. op. 14! — 16. Edino ta razdelitev se po matrikah tudi da kolikor toliko striktno izvesti, medtem ko je nacionalne strukture v modernem smislu pri tedanjih akademikih, oziroma njihovih komaj formirajočih se priimkih nemogoče v celoti določiti. »Nacionalna« struktura se je tedaj v resnici tudi določala po deželnih mejah, cerkvenih in fevdalnih enotah, ne pa po nacionalnih kategorijah, kot jih razumemo danes. — 17. Glej omenjeno nalogo »Slov. študenti na dun. univ. v obdobju 1518–1609«, na str. 104–105! — 18. več o tem razmerju — v številkah in odstotkih — glej v omenjeni razpravi, str. 105! Prim. še matrike! — 19. Ker so se študenti vpisovali s pomanjkljivimi podatki, meščani npr. z navedbo deželnega in ne krajevnega izvora. Večkrat zraven imena in priimka sploh ni nobenega drugega podatka. — 20. To je bilo mogoče ugotoviti deloma iz taks, ki so jih študenti plačevali ob vpisu na univ., deloma iz opomb, deloma pa tudi iz izrecnih navedb socialne karakteristike imatrikulantov. Pomagal sem si tudi s številno literaturo, ki obravnava družbeno dogajanje in življenje v 16. stol. na Slovenskem oz. v avstr. deželah in ki mi je razkrila socialni in premoženjski izvor marsikaterega študenta. — 21. Takšno je približno valutno razmerje avst. denarja v 16. stol.: 1 goldinar = 30 grošev = 60 krajcarjev = 8 soldov = 240 pfenigov. Povprečna taksa torej 60 pfenigov = 2 solda = 15 krajcarjev = 7,5 groša = 1/4 goldinarja. — 22. Aschbach, GdWU I, str. 185–186 in razprava A. Ožingerja v Kroniki 23/1975, str. 150. — 23. Ta podatek ne pojasnjuje le deželnega in krajevnega izvora imatrikulanta, temveč vsaj delno in posredno (ob pritegnitvi drugih virov, recimo urbarjev, graščinskih uradnih aktov, župnijskih knjig — te se prično voditi od konca 16. stol. naprej — mitninskih knjig, itd.) tudi socialni in premoženjski status, od izvor. — 24. Aschbach, GdWU III, str. 22–42; — 25. Glej Ludwig Ritter von Köchel, Die kaiserliche Hof-Musikkapelle in Wien von 1543 bis 1867, Wien 1869, in Albert Smijer, Die kaiserliche Hofmusikkapelle von 1543–1619, Leipzig in Wien, 1919! — 26. Prim. v matrikah! — 27. Aschbach, GdWU III, str. 22–42; — 28. Avgust Dimitz, Zgod. Kranjske II, str. 86; — 29. Aschbach, GdWU II, str. 339–343; — 30. Aschbach, GdWU III, str. 290–291; — 31. Josip Gruden, Zgodovina slov. naroda, str. 604 in M. Rupel, Slov. protestantski pisci, str. 435; — 32. Matrikel der Universität Wien, zv. II in III (krajšano: MdUW II in III), I. 1511 II (vpis) in 1550 II

(rektor), na str. 91; Aschbach, GdWU II, str. 339–343. — 33. MdUW III, 1524 I A1, str. 36; Aschbach, GdWU III, str. 194–195. — 34. MdUW III, 1542 II A, str. 134; Aschbach, GdWU III, str. 386–391. — 35. MdUW III, 1545 II A 45, str. 76; — 36. MdWU III, 1545 II H 3; str. 76; Aschbach, GdWU III, str. 269–272; J. Gruden, Zg. slov. nar., str. 622–623; M. Rupel, Primož Trubar, str. 116. — 37. MdUW III, 1553 II A 43; J. Orožen Zg. Celja in okolice, str. 597 in 306; I. Orožen, II. b, 23. — 38. MdUW III, 1565 II A 46, in MdUW IV, 1581 I (rektor). — 39. MdUW III, 1558 I A1; Aschbach, GdWU III, str. 379–392; glej tudi MdUW III, 1575 I (rektor). — 40. MdUW III, 1563 I A 23 str. 132, ter str. 172 in 173; MdUW IV, str. 1; J. Orožen, Zg. Celja in okolice, str. 653. — 41. Aschbach, GdWU III, str. 179; I. Orožen, III, 285. — 42. MdUW III, 1555 I A 34; J. Gruden, Zg. sl. nar., str. 819; I. Orožen, III, 265. — 43. MdUW III, 1553 II A 35, str. 102, op. 4. — 44. MdUW IV, 1586 II A 4, str. 18, op. 3; — 45. Pozneje verjetno še večkrat, vendar razpolagam samo s podatki do leta 1576. — 46. Pozneje najbrž tudi dekan medicinske fakultete; podatki samo do leta 1576. — 47. Rektorja univerze so redno volili izmed štirih dekanov fakultet, zato je A. Strauss bil skoraj gotovo vsaj enkrat dekan filozofske fakultete. — 48. Aschbach, GdWU III, str. 33; — 49. MdUW III, 1528 I A 10, M. Rupel, Primus Truber an der Wiener Universität (Die Welt der Slaven, Vierteljahrsschrift für Slavistik VII, 4), Wiesbaden 1962; J. Žigon, Biograf. zanimivosti iz 16. stol. (NR XI/1962, str. 455) idr. — 50. MdUW III, 1543 I A 25 in NR XI/1962, str. 455. — 51. MdUW II, 1499 II; — 52. MdUW III, 1533 I A 21; M. Rupel, Slov. protestantski pisci, str. 10. — 53. MdUW III, 1519 II A 150; — 54. MdUW IV, 1598 II WS 26, str. 54. — 55. P. Simoniti v Kroniki 23, 1975, 45–46. MdUW III, 1523 I A 74, str. 32, op. 2; M. Rupel, Primož Trubar, str. 116. — 56. MdUW III, 1553 I A 12; — 57. MdUW III, 1548 II A 20; — 58. MdUW III, 1549 I A 26; 59. MdUW III, 1528 I A 5; — 60. MdUW III, 1549 II A 15; od 57–60 tudi Gruden, Zg. slov. nar., str. 749. — 61. MdUW III, 1531 I A 4; — 62. MdUW III, 1550 II A 14; — 63. MdUW II, 1508 I; J. Gruden, Zg. slov. nar., str. 618. — 64. MdUW III, 1570 I A 13; — 65. MdUW III, 1564 I A 34; — 66. MdUW III, 1556 II A 16; — 67. MdUW III, 1561 I A 4; — 68. MdUW III, 1576 I 16; M. Rupel, Slov. prot. pisci, str. 40–41. — 69. MdUW III, 1535 I A 13; — 70. MdUW II, 1514 II in MdUW III, 1519 I; J. Gruden, isti, str. 614 in 619. — 71. MdUW III, 1539 II A 1 in A 3, str. 63; — 72. MdUW III, 1523 I A 24 in A 25; — 73. MdUW III, 1560 I A 20; — 74. MdUW III, 1549 I A 38 in A 39; — 75. MdUW III, 1549 II A 26; — 76. MdUW III, 1522 II A 28, 1526 I A 1, 1539 II A 5; — 77. MdUW III, 1547 II A 7; — 78. MdUW III, 1535 I A 28; — 79. MdUW III, 1527 I A 13; — 80. MdUW III, 1549 II A 27, 1554 II 58–59 in 1565 II A 10; — 81. MdUW III, 1536 I 37; — 82. MdUW III, 1539 II A 14 in 1549 I A 50; — 83. MdUW II, 1512 I; J. Gruden, isti, str. 642; — 84. Študiral je verjetno v Italiji, vendar je

pozneje bil ves čas povezan z dunajsko univerzo, tudi njegov brat in nečak študirata na Dunaju. — 85. MdUW III, 1549 II A 31; J. Gruden, isti, str. 752; — 86. Študiraj je verjetno v Italiji, na Dunaju pa je bil profesor svobodnih umetnosti; Aschbach GdWU III, str. 179; — 87. MdUW III, 1568 I A 4; J. Gruden, isti, str. 674 in 725; — 88. MdUW III, 1564 II A 1 (1565 II in 1567 II rektor); — 89. MdUW III, 1562 I A 13; J. Gruden, isti, str. 792—798 in 801—804; — 90. MdUW IV, 1579 II A 7; J. Gruden, isti, str. 819—820 idr. — 91. MdUW III, 1577 II 7; str. 172; I. Orožen, II. b, 146; — 92. I. Orožen, II. b, 146; —

93. MdUW IV, 1586 II A 4; str. 18, op. 3; — 94. MdUW III, 1578 I A 3; — 95. J. Gruden, isti, str. 858; M. Rupel, Slov. prot. pisci, str. 212 in 427; — 96. Glej Janez Höfler, O nekaterih slov. skladateljih 16. stol. (v Kroniki 23/1975, st. 2, str. 87—93); — 97. MdUW III, 1575 I 2; — 98. MdUW III, 1575 I 18; — 99. MdUW III, 1535 I A 17; — 100. MdUW III, 1545 I H 1; — 101. MdUW III, 1541 I 19; — 102. MdUW III, 1567 I A 15; — 103. MdUW III, 1564 I A 7; — 104. Za 821 študentov, ki sem jih odkril s pomočjo vira in literature, glej dipl. nalogo »Slovenski štud. na dun. univ. v obd. 1518—1609«, na str. 111—160!

GLAVARJEVA KNJIŽNICA V KOMENDI

VIKTORIJAN DEMŠAR

Knjižnica Petra Pavla Glavarja v Komendi ni velika. Je pa zanimiva in pomembna za našo kulturno zgodovino in vredna, da se je spomnimo in vsaj nekaj o njej vemo, ko jo že tuji seznamajo knjižnic omenjajo.

Glavar je na razne načine želel dvigniti poleg verske tudi splošno kulturno raven svojih župljanov, pri čemer naj bi mu pomagala tudi ustanova posebnega beneficija za tretjega duhovnika-beneficiata. Toda kakor je po trnovi poti prišel do svojega duhovniškega poklica, tako je tudi z mnogimi ovirami ustvaril beneficijsko hišo s knjižnico v njej. Želel je imeti primerne knjige z raznih področij, sebi in drugim v pomoč.

Zares zanimivo je, kako je to hišo zgradil in koliko žrtev je bilo v to gradnjo vloženih!

Za ustanovitev tega svojega beneficija je pripravil glavnic 3200 forintov, katere je vložil pri takratni deželni vladi v Ljubljani. Skrbno je pripravljaval potrebni material. O vseh pripravah obvešča komendatorja barona Testaferrato, guvernerja v Ascoliju v Italiji, da ima gradbeno parcelo in v pismu 15. 6. 1751 sporoča, da mu je Jernej Korbar na Apenci podaril celó bajto za ureditev beneficijskega vrta. Naslednjo pomlad vsekakor namerava pričeti z gradnjo beneficiature. V ta namen bi mu zelo prav prišlo, da bi mu komendator izposloval pri Velikem mojstru malteškega reda dovoljenje posekati nekaj večjih dreves v redovnem gozdu, ki je poln zdravega lesa in že potreben za posek, za kar bi bil najprimernejši čas od decembra do konca januarja, da bi bil les trden.

Hiša bo pravokotno s štiristočno streho grajena, podobno kot je stanovanjska hiša za

župnika in kaplana poleg cerkve (sedanja kaplanija) in ne bo »takšna reč, ker nimam namena graditi palače, ki ni primerna za beneficiata, kateremu bosta dosti dve sobi in ena soba za knjižnico« (ed un altro per la biblioteca con una piccola sala), se je branil s pismom na komendatorja, ki ni bil nič kaj pri volji za ta Glavarjev podvig (19. okt. 1751). Napravil je tudi primerno skico in tloris na vpogled. En izvod te skice, lastnoročno narejene, je Glavar ohranil še zase in je še danes v knjižnici. V istem pismu tudi sporoča, da mu je gradbenik že določil, kakšen material naj pripravi in koliko ga bo treba.

Toda Testaferrato je še skušal Glavarja odvrniti od te zamisli, češ da bo zgradba delala preveč sence na redovno zemljišče. Tudi ta ugovor mu je kot neutemeljen zavrnil, obenem pa ponovno prosil, naj komendator le pohiti s posredovanjem pri Velikem mojstru za dovoljenje glede poseka potrebnih dreves v gozdu. Kljub večkratnim Glavarjevim prošnjam, češ »saj se v gozdu ne bo nič poznalo« in kljub težki Glavarjevi nevolji do Velikega mojstra na Malti, ki tako zelo zavrača potrebno odobrenje, je 18. 1. 1752 napisal Testaferrati: »Vedno pisariti in ne videti konca, postaja že nespametno, kar bi povzročilo nepotrpežljivost celo kakšnemu svetniku« ter ponovno orisal bodočo gradnjo hiše s knjižnico.

Kljub vsem oviram je 11. apr. 1752 »v božjem imenu pričel graditi« ter sporočil komendatorju, da je za temelj že izkopano in da bo 14 zidarjev v glavnem v 40 dneh dozdalo do podstrešja. In res! Ljudje so navdušeno pomagali pri gradnji: privražali so pot-